

การศึกษาสภาพแวดล้อมบริเวณแนวคูเมืองเชียงใหม่และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง

นางสาวฤทัยทิพย์ อุดลย์กิตติชัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2536

ISBN 974-583-053-4

ลิขสิทธิ์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

17187694 019085

ENVIRONMENTAL STUDY OF CHIANG MAI CITY MOAT AND THE RELATED AREA

Miss Rutaytip Adualkittichai

A Thesis Submitted in Partial Fullfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning

Department of Urban and Regional Planning

Graduate School

Chulalongkorn University

1993

ISBN 974-583-053-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์

โดย

ภาควิชา

อาจารย์ที่ปรึกษา

การศึกษาสภาพแวดล้อมบริเวณแนวคูเมืองเชียงใหม่และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง

นางสาว ฤทัยทิพย์ อุดลย์กิตติชัย

การวางแผนภาคและเมือง

รองศาสตราจารย์ เตชะ บุญคำ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สวิฉณา ชาดานิติ

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารบัณฑิต

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรภักย์)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิพนธ์ วิเชียรน้อย)

.....
(รองศาสตราจารย์ เตชะ บุญคำ)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวิฉณา ชาดานิติ)

.....
(นายคมสัน ศุขสีเมฆ)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

ผู้เขียน : อุดลย์กิตติชัย : การศึกษาสภาพแวดล้อมบริเวณแนวคูเมืองเชียงใหม่และพื้นที่
เกี่ยวเนื่อง (ENVIRONMENTAL STUDY OF CHIANG MAI CITY MOAT AND THE
RELATED AREA) อ.ที่ปรึกษา : รศ.เดชา บุญคำ อ.ที่ปรึกษาร่วม : ผศ.ดร.ลั้ววัฒนา
ธาตาดิ, 198 หน้า ISBN 974-583-053-4

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางของภาคเหนือที่มีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจ สังคม การ
ปกครอง และอุตสาหกรรมท่องเที่ยว บริเวณเมืองเก่าของตัวเมืองเชียงใหม่เป็นจุดเริ่มของการตั้งถิ่นฐาน
ของเมือง สิ่งประกอบไปด้วย อาคารและสิ่งก่อสร้างซึ่งทรงคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม
จำนวนมาก กำแพงเมืองเชียงใหม่เป็นสิ่งก่อสร้างเก่าแก่ซึ่งทรงคุณค่าที่สุดแห่งหนึ่ง

การขยายตัวของเมืองจะก่อให้เกิดสิ่งทรงคุณค่าทางด้านวัฒนธรรม หากมิได้มีการพิจารณา
วางแผนเพื่ออนุรักษ์และพัฒนา การประเมินคุณค่าของสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางทัศนียภาพของเมือง
โดยรอบกำแพงเมือง เป็นทางหนึ่งในการปรับปรุงสภาพของกำแพงเมือง

การเปลี่ยนแปลงไปของกิจกรรม สภาพทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมในพื้นที่ศึกษา ปรากฏ
ผลว่า มีปัญหามากมายในพื้นที่เมือง เช่น ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาการสับสนของการใช้ที่ดิน การ
เสื่อมโทรมของสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมเมืองเก่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในย่านการค้าทาง
ด้านตะวันออกของตัวเมือง และด้านอื่น ๆ ควรมีการออกแบบทัศนียภาพของตัวเมืองโดยรวมทั้งเมือง
แต่ต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง
สาขาวิชา การวางแผนเมือง
ปีการศึกษา 2535

ลายมือชื่อนิติ อุดลย์กิตติชัย
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

C135442 : MAJOR URBAN PLANNING
KEY WORD: ENVIRONMENT / CITY MOAT / CHANG MAI

RUTAYTHIP ADULKITTCHAI : ENVIRONMENTAL STUDY OF CHIANG MAI CITY
MOAT AND THE RELATED AREA. THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. DECHA
BUNKHAM, THESIS CO-ADVISOR : ASST. PROF. SUWATTANA THADANITI, Ph.D.
198 pp. ISBN 974-583-053-4

Chiang Mai is the center of the north region which has significant
role in economic, social, state administration and tourism.

The old town is the original settlement of Chiang Mai which comprises
of a large number of valuable historic building and cultural properties. One
of the most important ancient monument is city wall.

The situation of urban growth would brought about deterioration of
valuable cultural properties if there is no consideration to set up plans for
development and preservation. The evaluation of values of architecture and
valves of townscapes surrounding city wall is an improvement way.

The evaluation of activities physical and environments in the study
area was found that there were many problem arised in the city area for
example traffic, congession, confusion of land use destruction of historic
monument and ancient urban environment the problems more serious than other
sides good sysmtimatic townscape desion of the whold city will be needed.
It is on the condition that it should be improved in various factors mentioned
earlier.

ภาควิชา..... การวางแผนภาคและเมือง ..

สาขาวิชา..... การวางผังเมือง.....

ปีการศึกษา..... 2535.....

ลายมือชื่อนิสิต..... ฤกษ์ทิพย์ ดุจชัยกัตติชัย

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยความช่วยเหลือและเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผศ.ดร.สุวิธนา ชาคานิติ คร.เดชา บุญคำ อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ได้ให้คำแนะนำในการศึกษาตลอดมา และกรรมการสอบทุกท่านที่ได้กรุณาละเวลาให้ข้อคิดเห็นและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัยที่ให้ทุนอุดหนุนในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือตลอดจนขอขอบคุณหน่วยราชการและบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายที่ได้ให้ความช่วยเหลือในด้านข้อมูลต่าง ๆ โดยเฉพาะเทศบาลนครเชียงใหม่ จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ที่สำคัญที่สุดขอกราบขอบพระคุณครอบครัววงศ์กิตติชัยที่ได้ให้การศึกษาค้ำคูณและสนับสนุนทางการเงิน และให้กำลังใจตลอดมาจนสำเร็จการศึกษาในครั้งนี้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิจกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญแผนที่.....	ช
สารบัญแผนภูมิ.....	ซ
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญรูป.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาของการศึกษา.....	2
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา.....	4
1.5 ข้อจำกัดในการศึกษา.....	5
บทที่ 2 แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	5
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของเมือง วิวัฒนาการของเมือง และรูปแบบของเมือง.....	5
2.2 ความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม.....	10
2.3 ความหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์.....	12
2.4 ลักษณะการใช้ประโยชน์ในการจัดสร้างคู คั่นดินของคุณในอดีต.....	14
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่.....	20
3.1 ภูมิหลังของการเกิดเมืองเชียงใหม่.....	20
3.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งระดับเมือง.....	21

3.3	การก่อสร้างของโครงสร้างเมือง.....	25
3.4	พื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณเมืองเชียงใหม่.....	32
3.5	วิวัฒนาการของเมืองเชียงใหม่และกำแพงเมือง คูเมือง ประตูเมือง	34
บทที่ 4	สภาพพื้นฐานทั่วไปของนครเชียงใหม่และบริเวณคูเมือง	
	(เขตกำแพงเมืองชั้นใน).....	53
4.1	ลักษณะภูมิประเทศ.....	53
4.2	ลักษณะของประชากร.....	55
4.3	สภาพทางเศรษฐกิจ.....	62
4.4	สภาพทางสังคม.....	68
4.5	สภาพการบริการโครงสร้างพื้นฐาน.....	73
4.6	การใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	88
4.7	ราคาที่ดิน.....	99
4.8	อาคารสูงในเขตพื้นที่บริเวณคูเมือง.....	103
4.9	สภาพมลภาวะแวดล้อม.....	106
4.10	สภาพแวดล้อมของพื้นที่บริเวณคูเมืองและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง.....	108
4.11	บทบาท หน้าที่ของคูเมืองเชียงใหม่.....	117
4.12	โครงการพัฒนาและแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องในระดับเมือง.....	132
บทที่ 5	การศึกษาทัศนภาพบริเวณกำแพงเมืองเชียงใหม่.....	137
5.1	การศึกษาทัศนภาพระดับเมืองเชียงใหม่.....	140
	1. การประเมินคุณค่าองค์ประกอบด้านจินตภาพของเมือง.....	140
	2. การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์ชุมชน.....	145
	3. การประเมินคุณค่าทางสถาปัตยกรรม.....	147
5.2	การศึกษาทัศนภาพในระดับคูเมือง.....	148
	1. การประเมินคุณค่าองค์ประกอบด้านจินตภาพของคูเมือง.....	148
	2. การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์คูเมือง.....	149

	3. การประเมินคุณค่าทางสถาปัตยกรรม.....	150
บทที่ 6	สรุปและข้อเสนอแนะ.....	175
	6.1 สรุปความสำคัญของพื้นที่บริเวณคูเมืองเชียงใหม่.....	175
	6.2 นโยบายและเป้าหมายในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่บริเวณคูเมือง เชียงใหม่.....	176
	6.3 สภาพปัญหา.....	177
	6.3.1 ปัญหาจากวิถีการระบายน้ำของคูเมือง.....	178
	6.3.2 ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อสภาพของประตูเมืองและแนวกำแพง เมืองเชียงใหม่.....	178
	6.3.3 ปัญหาหน้า-ศาลคูเมือง.....	179
	6.3.4 ปัญหาเกี่ยวกับองค์ประกอบพื้นที่บริเวณคูเมือง.....	181
	6.3.5 ปัญหาต่อต้านอื่น ๆ จากระบบการเดินทางรถที่ใช้อยู่.....	182
	6.4 ข้อเสนอแนะมาตรการเพื่อการแก้ไขปรับปรุง.....	184
	6.5 มาตรการทางด้านการวางแผน.....	187
	บรรณานุกรม.....	197
	ประวัติ.....	198

สารบัญแผนที่

	หน้า
แผนที่ 3.1 แผนที่จังหวัดเชียงใหม่.....	26
4.1 เส้นทางคมนาคมเขตเทศบาลนครเชียงใหม่.....	78
4.2 ส่วนสาธารณะ สนามกีฬา ที่โล่งเพื่อการศึกษา.....	79
4.3 ที่ตั้งของสถานบริการด้านสาธารณสุข.....	80
4.4 ที่ตั้งของสถานศึกษา.....	81
4.5 ที่ตั้งของตลาดในเขตเทศบาล.....	82
4.6 ที่ตั้งของกิจกรรมที่ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ.....	83
4.7 ทิศทางการไหลของการระบายน้ำ.....	84
4.8 โครงข่ายระบบเส้นท่อระบายน้ำ.....	85
4.9 แหล่งน้ำสาขาค้าง ๆ ในเชียงใหม่.....	86
4.10 จุดระบายน้ำออกจากคูเมืองและทิศทางการไหลของน้ำ.....	87
4.11 การขยายตัวของการใช้พื้นที่ พ.ศ. 2503-2524.....	90
4.12 พื้นที่ที่มีการพัฒนาในปี พ.ศ. 2508, 2519, 2530.....	91
4.13 การใช้ที่ดินในเขตกำแพงเมือง พ.ศ. 2527.....	92
4.14 ที่ตั้งหมู่บ้านจักรวรร, คอนโดมิเนียม.....	100
4.15 ที่ตั้งโรงงาน, โรงแรม.....	101
4.16 สภาพกำแพงเมือง, คูเมือง.....	110
4.17 โครงข่ายถนนสายหลัก.....	114
4.18 รูปแบบ, สภาพเส้นทางสัญจร.....	115
4.19 ตำแหน่งโบราณสถานที่ให้ความสำคัญ.....	128
4.20 ตำแหน่งสถานศึกษา, วัด.....	129

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 2.1 ทฤษฎีรูปแบบของการขยายตัวของเมือง.....	10

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1	54
4.1 แสดงพื้นที่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ปัจจุบัน จำแนกตามตำบล	
4.2 แสดงจำนวนและกระจายตัวของประชากรในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2527-2532.....	58
4.3 การย้ายถิ่นเข้าและออกในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ปี พ.ศ. 2527-2533.....	59
4.4 จำนวนประชากรรายตำบลในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2527-2533.....	61
4.5 จำนวนและประเภทกิจการค้าและบริการในชุมชนเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2531.....	64
4.6 สถานศึกษาในเมืองเชียงใหม่ จำแนกตามสังกัด พ.ศ. 2531..	70
4.7 สถานพยาบาลของรัฐและเอกชนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2531	71
4.8 จำนวนผู้ใช้ไฟฟ้าและจำนวนกระแสไฟฟ้าที่ใช้.....	73
4.9 การให้บริการของไปรษณีย์โทรเลขเชียงใหม่.....	74
4.10 การใช้ที่ดินของพื้นที่บริเวณคูเมือง (ในเขตกำแพงเมือง) พ.ศ. 2535	93
4.11 พื้นที่ก่อสร้างในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่.....	94
4.12 ราคาที่ดินรายถนนสายสำคัญในเขตเมืองเชียงใหม่.....	102
4.13 แหล่งที่ตั้งโครงการคอนโดมิเนียมในบริเวณคูเมืองและพื้นที่เกี่ยวเนื่องปี พ.ศ. 2533.....	104
4.14 โรงแรมที่อยู่ระหว่างการก่อสร้างปี พ.ศ. 2533.....	105
4.15 ปริมาณฝุ่นบนหลังคาอาคารปี พ.ศ. 2530.....	106
4.16 การจัดลำดับความสำคัญของโบราณสถานในพื้นที่คูเมือง.....	127
4.17 สถานที่ใช้จัดงานหรือเป็นเส้นทางขบวนแห่สำหรับเทศกาลต่าง ๆ ในเขตพื้นที่บริเวณคูเมือง.....	131

สารบัญรูป

	หน้า
รูปที่ 3.1	รูปคูเมือง กำแพง แจ่ง และประตูเมืองเชียงใหม่..... 29
3.2	ประตูช้างเผือก..... 38
3.3	ประวัติน้ำท่าแพ..... 39
3.4	ประตูสวนดอก..... 40
3.5	ประตูสวนปรุง..... 40
3.6	แจ่งกู่เฮือง..... 41
3.7	แจ่งชะด้า..... 41
3.8	แจ่งศรีภูมิ..... 42
3.9	แจ่งหัวริน..... 42
3.10	กำแพงเมืองชั้นใน..... 49
4.1	สภาพริมคูเมืองโคตรอบ..... 111
4.2	บทบาทคูเมืองด้านวัฒนธรรม ประเพณี..... 121
4.3	บทบาทคูเมืองด้านวัฒนธรรม ประเพณี..... 122
4.4	บทบาทคูเมืองด้านการพักผ่อนหย่อนใจ..... 123
4.5	บทบาทคูเมืองด้านสุนทนาการ..... 124
4.6	บทบาทคูเมืองด้านกิจกรรมของเมือง..... 125
4.7	บทบาทคูเมืองด้านเป็นแหล่งชั้นอาหาร..... 126
5.1	ลักษณะของคูเมืองโคตรอบ..... 151
5.2	สภาพบริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโคตรอบส่วนที่ 1..... 156
5.3	สภาพบริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโคตรอบส่วนที่ 2..... 157
5.4	สภาพบริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโคตรอบส่วนที่ 3..... 158
5.5	สภาพบริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโคตรอบส่วนที่ 4..... 159
5.6	สภาพบริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโคตรอบส่วนที่ 5..... 160
5.7	สภาพบริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโคตรอบส่วนที่ 6..... 161
5.8	สภาพบริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโคตรอบส่วนที่ 7..... 162
5.9	ภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโคตรอบส่วนที่ 1..... 163

5.10	กมิตต์คน้บริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโศสรอบล่่านที่ 2.....	164
5.11	กมิตต์คน้บริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโศสรอบล่่านที่ 3.....	165
5.12	กมิตต์คน้บริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโศสรอบล่่านที่ 4.....	166
5.13	กมิตต์คน้บริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโศสรอบล่่านที่ 5.....	167
5.14	กมิตต์คน้บริเวณพื้นที่ข้างเคียงแนวคูเมืองโศสรอบล่่านที่ 6.....	168
5.15	องค้ประกอบพื้นที่บริเวณคูเมืองพื้นที่ 1.....	169
5.16	องค้ประกอบพื้นที่บริเวณคูเมืองพื้นที่ 2.....	170
5.17	องค้ประกอบพื้นที่บริเวณคูเมืองพื้นที่ 3.....	172
5.18	องค้ประกอบพื้นที่บริเวณคูเมืองพื้นที่ 4.....	172
5.19	ต้นไม้ที่น่าสนใจบริเวณคูเมือง.....	173